

и в условиях интродукции в Лесостепи Украины. Предложено распределение всех старовозрастных и долговечных деревьев тиса в Украине на три группы (знаменитые, долговечны и древние) согласно шкале F. Hageneder (2011, 2013). Оценено жизнённость тисов по системе E. A. Прокофьевой, основанной на методике Г. В. Куликова (2000).

Ключевые слова: *Taxus*, старовозрастные деревья, долговечность, жизнённость тисов, историко-культурное наследие.

The old growth yew trees (Taxus L.) are the unique monuments of nature, history and culture of the last centuries. The article discusses the ways of preservation, a general and individual conservation status of the old growth yew trees in Europe and the Ukraine. It was determined a longevity of yew trees in the wild condition of Ukraine and in the introduction condition of Forest-steppe of Ukraine. It was distributed of all old yew trees in Ukraine into 3 groups (the Notable, Veteran and Ancient) according to the scale by F. Hageneder (2011, 2013). Also it was reviewed a vitality of yew trees by the system of E.A. Prokofieva, based on the methodology by G.V. Kulikova (2000).

Key words: *Taxus*, old growth tree, longevity, vitality of yew trees, historical and cultural heritage.

УДК 712.41:631

ВІКОВІ ДЕРЕВА МИКУЛИНЕЦЬКОГО ПАРКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

**Ю. Г. Гринюк, кандидат сільськогосподарських наук,
В. С. Кузьович, кандидат сільськогосподарських наук
ВП НУБіП «Бережанський агротехнічний інститут»
e-mail: hrynyuk@ukr.net**

Проведено інвентаризацію дендрофлори старовинного парку Микулинецької обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації. Визначено фітосанітарний стан та загальні таксаційні характеристики зелених насаджень. Встановлено, що показник відносного життєвого стану деревостанів парку дорівнює 63,2 % і відповідає критерію «задовільний». Швидкорослі види дерев випадають із паркових насаджень уже на 70–90-х роках життя, що вимагає спеціальних заходів із догляду. Виявлено вікові дерева різних видів.

Ключові слова: старовинні парки, інвентаризація дендрофлори, фітосанітарний стан, вікові дерева.

© Ю. Г. Гринюк, В. С. Кузьович, 2015

Парки, сквери та інші зелені насадження створюють сприятливі мікрокліматичні і санітарно-гігієнічні умови проживання людей, сприяють функціональній організації міської території тощо. Свої позитивні якості зелене середовище урболандшафтів сповна проявляє лише за належного фітосанітарного стану, підтримка якого вимагає своєчасних доглядів [2–5]. На жаль, такі заходи у більшості українських парків здійснюються нечасто та не завжди належно. Особливо потерпають від цього старовинні парки периферійного розташування, що призводить до їхньої деградації.

За своїм значенням, цінністю та вартістю старовинні парки належать до особливої ланки садово-паркових об'єктів, адже окрім екологічних функцій вони мають величезний культурно-історичний та художньо-естетичний зміст. Очевидно, що головними носіями такої цінності старих парків є дерева-патріархи. Власне вони створюють неповторні ландшафти, поєднуючи історичне архітектурне середовище міст, старовинних замків та садів із природою.

Палацово-паркові комплекси масово створювали впродовж історії нашої держави довкола осель можновладців та магнатів різного рангу. Багато з них мають цінне наукове, заповідне та історичне значення, одним із таких є палацово-парковий комплекс у селищі Микулинці в Тернопільській області, де тепер розташована Микулинецька обласна фізіотерапевтична лікарня реабілітації.

Стійкість фітоценозів визначається станом рослин [1, 2, 4]. У паркових насадженнях відбуваються природні сукцесійні процеси, тому методика оцінки останніх має не тільки фіксувати наявний стан, а й відстежувати динаміку змін. Покращення стану зелених насаджень можливе при використанні науково обґрунтованих рекомендацій стосовно підбору асортименту видів і догляду за ними, що базуватимуться на інвентаризації та оцінці дерев [2, 3, 4].

Метою досліджень було провести оцінку стану та інвентаризацію зелених насаджень старовинного парку Микулинецької обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації. Під час інвентаризації особливу увагу приділено оцінці вікових дерев для подальшого їх збереження, оздоровлення і використання у реконструйованих композиціях парку.

Матеріали і методика досліджень. Обстеження та інвентаризацію виконували згідно з вимогами «Інструкції з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах та селищах міського типу України» та наказом № 302 від 9 вересня 2006 р. тогочасного міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України [5]. Під час обстеження аналізували такі показники: видовий склад зелених насаджень, вік і висоту дерев, діаметр стовбурів, фітосанітарний та життєвий стан.

Детальні обстеження зелених насаджень проводили в два етапи: осінній та весняний. Візуально визначали ступінь пошкодження та ураження листя за відомою шкалою Красинського, для діагностики життєвого стану деревостану користувалися шкалою категорій станів В. А.

Алексеева, для визначення фаутиності та механічних пошкоджень дерев – загальноприйнятими методиками [1, 2, 4].

У результаті досліджень виявлено, що деревні породи парку представлені 32 видами. Головні породи першого ярусу – ясен звичайний, клен гостролистий, липа серцелиста, каштан кінський, береза повисла. Переважні породи другого ярусу, сформованого в основному з молодих насаджень, це глід звичайний, горобина звичайна, граб звичайний, клен польовий, черемха пізня, ялівець звичайний та інші дерева і кущі, представлені у незначній кількості, вони спорадично розкидані по території парку – поодинокі або в складі паркових композицій. Переважна кількість дерев (41,6 % від загальної кількості рослин) належить до категорії стану «хороший», категорії «задовільний» відповідає 21,6 % дерев, а «незадовільний» – 36,8 %. Отже, більш ніж третина дерев потребує термінового вжиття оздоровчих заходів або вирубки, тобто паркові насадження перебувають у загрозливому стані й вимагають негайного догляду.

Старовинний парк у селищі Микулинці закладено понад двісті років тому. Через хронічний брак фінансування будь-який догляд за парком давно не проводиться. Більша частина парку станом на 2014 рік заросла самосівом та порослю і набула ознак лісового ландшафту. Стежкова мережа, малі архітектурні форми, квітники перебували в аварійному стані або були взагалі знищені. Загалом, за естетичною оцінкою В. П. Кучерявого [3], насадження у найкращому життєвому стані перебувають такі види: модрина європейська, туя західна, сосна звичайна, ялиця біла, ялівці, дуб звичайний, глоговина тощо. Цікаво, що порівняно мало хворих і всихаючих рослин серед таких начебто недовговічних видів, як береза повисла та клен польовий. Стійкими виявилися ясен звичайний та берест, досить добре почувається в Микулинецькому парку ялина звичайна, яка зростає тут далеко за межами ареалу. Натомість ялина колюча характеризується значно гіршим життєвим станом. Найгірший стан демонструють верба біла та тополя, гіркокаштан, акація біла, плодові дерева яблунь та груш, горіха грецького.

У парку виявлено 17 дерев різних порід (липа дрібнолиста, явір, клен гостролистий, модрина європейська, каштан кінський, ясен звичайний), вік котрих орієнтовно перевищує 100–200 років. Ці дерева потребують особливої опіки та охорони, їх перелік подано в таблиці із зазначенням якісного стану та GPS-номера кожного дерева на дендроплані.

На особливу увагу заслуговують ясен звичайний (№ GPS 497), липа дрібнолиста (№ GPS 869), клен гостролистий (№ GPS 500) та біогрупа модрин європейських (№ GPS 309, 396, 397), які мають досить добрий життєвий стан, гарно виглядають та заслуговують на статус дерев – пам'яток природи.

Вікові дерева Микулинецького парку

№ з/п	№ GPS	Вид дерева	Вік (років)	Діаметр стовбура на висоті 1,3 м від землі (см)	Якісний стан дерева
1.	194	Явір	150	98	хороший
2.	256	Явір	150	92	хороший
3.	266	Клен гостролистий	120	82	задовільний
4.	309	Модрина європейська	140	75	хороший
5.	396	Модрина європейська	100	67	задовільний
6.	397	Модрина європейська	100	74	задовільний
7.	409	Каштан кінський	110	77	задовільний
8.	446	Ясен звичайний	130	84	хороший
9.	497	Ясен звичайний	200	176	хороший
10.	500	Клен гостролистий	160	110	хороший
11.	566	Ясен звичайний	120	105	задовільний
12.	587	Ясен звичайний	160	110	задовільний
13.	618	Ясен звичайний	140	97	задовільний
14.	865	Липа дрібнолиста	130	86	задовільний
15.	869	Липа дрібнолиста	160	103	задовільний
16.	904	Клен гостролистий	160	119	задовільний
17.	935	Липа дрібнолиста	130	86	задовільний

Сильно вражені хворобами (особливо стовбуровими гнилями) такі породи, як липа серцелиста, клен гостролистий, граб звичайний.

Значна частина дерев парку (15,5 % від загальної кількості) мають фаутні та механічні пошкодження. Найчастіше зустрічаються викривлення стовбура, капи, порушення напряму росту, багатoverхівковість. Багато авторів вважають, що наявність фаута свідчить про зниження стійкості, довговічності або про захворювання, які негативно впливають на стан насаджень. Проте фаутність, яка, безперечно, є суттєвою шкодою, якщо йдеться про товарну якість деревини при лісозаготівлях, в озелененні та ландшафтній архітектурі можуть надавати насадженням неповторної декоративності, якщо вона, звісно, не викликана інфекційними патогенами.

Показник відносного життєвого стану дерев парку дорівнює 63,2 %, що відповідає категорії «задовільний» і свідчить про потребу негайної розробки комплексу оздоровчих заходів.

Характерною є велика частка механічних пошкоджень на деревах парку. «Пам'ятні» написи на корі, зламані гілки, затісування, опіки від спалювання осіннього листя – усе це відкриває шлях інфекціям патогенів. Тому всі виявлені в парку пошкодження дерев слід негайно обробляти та пломбувати. Необхідно проводити періодичні обстеження насаджень

парку на предмет виявлення дереворуйнуючих грибів, ступеня ураженості ними насаджень тощо.

Висновки

Як впливає з результатів аналізу фітосанітарного стану зелених насаджень Микулинецької обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації, на цьому об'єкті терміново необхідно провести комплекс санітарно-оздоровчих і реконструкційних заходів.

Швидкорослі види дерев випадають із паркових насаджень уже на 70– 90-х роках життя, тому головна роль у створенні міських фітоценозів має належати стійким до патогенів породам із довгим періодом життя.

В особливо загрозливому стані перебувають дерева акації білої, каштана кінського, горіха грецького, груші, яблуні, верби білої тощо, в популяції котрих більше ніж половина (а подекуди й до 90 %) дерев перетворилися на сухостій або сильно пошкоджені й потребують усунення, оскільки можуть впасти під час сильних вітрів та загрожують відвідувачам парку. Загрозливий стан також у старих дерев клена гостролистого, липи серцелистої, явора, тополі чорної.

У насадженнях Микулинецького парку виявлено 17 дерев, вік котрих орієнтовно перевищує 100 років, а фітосанітарний стан дозволяє залишатися в композиціях, адже немає загрози, що вони впадуть. Ці дерева потребують особливого догляду і захисту, а деякі з них заслуговують на статус пам'ятки природи.

Список літератури

1. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоя / В. А. Алексеев // Лесоведение. – 1989. – № 4. – С. 51–56.
3. Атаманюк Ю. А. Реконструкция городских зеленых насаждений / Ю. А. Атаманюк, Л. Л. Костюченко, Я. В. Остапенко. – К. : Будівельник, 1987. – 240 с.
4. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць : підручн. / В. П. Кучерявий. – Львів : Світ, 2005. – 456 с.
5. Малюга В. М. Оціночний показник нормальності росту захисних насаджень та їхньої біологічної стійкості / В. М. Малюга // Науковий вісник Нац. аграрн. ун-ту. Лісівництво. – 2001. – Вип. 39. – С. 201–209.
6. Наказ № 302 від 09.09.2006 по міністерству будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України «Про затвердження зразків Акта обстеження зелених насаджень, що підлягають видаленню, та Ордера на видалення зелених насаджень». – К., 2006.

Инвентаризация дендрофлоры старинного парка Микулинецкой областной физиотерапевтической больницы реабилитации выявила фитосанитарное состояние и общие таксационные характеристики деревьев. Было установлено, что показатель относительного жизненного состояния деревьев парка составляет 63,2 % и соответствует критерию «удовлетворительный». Быстрорастущие

виды деревьев выпадают из парковых насаждений уже на 70–90-х годах жизни, что требует специальных неотложных мероприятий по уходу за парком. Выявлены старые деревья-патриархи разных видов.

Ключевые слова: старинные парки, инвентаризация дендрофлоры, фитосанитарное состояние, старые деревья.

Inventory dendroflora in the old park Mykulenetskoyi Regional Hospital detected phytosanitary condition and general biological characteristics of trees. It was found that the relative living state park trees is 63.2% and meets the criteria as "satisfactory". Fast-growing tree species drop out of parklands by the 70–90 years of life, that requires special emergency measures to care for the park. There are offer the prospects of development of the park through its rehabilitation and reconstruction.

Key words: ancient parks, inventory dendroflora, phytosanitary condition of tree plantation, old trees.

УДК 581.424:581:524:630.574:631.529

ВІКОВІ ДЕРЕВА В ЛАНДШАФТНИХ КОМПОЗИЦІЯХ СИРЕЦЬКОГО ДЕНДРОПАРКУ

**С. А. Глухова, директор Сирецького дендропарку,
Л. І. Ємець, старший науковий співробітник,
С. М. Михайлик, кандидат сільськогосподарських наук, старший
науковий співробітник
Сирецький дендрологічний парк загальнодержавного значення
e-mail: syrets.dendropark@gmail.com**

Сирецький дендрологічний парк загальнодержавного значення був створений в середині ХХ століття на основі садового господарства банкіра Карла Мейєра. Дослідження присвячено вивченню, охороні та збереженню вікових дерев у насадженнях Сирецького дендропарку. Проведено інвентаризацію та оцінено сучасний стан вікових дерев та їхню роль у ландшафтних композиціях.

Ключові слова: вікові дерева, життєвий стан, ландшафтні композиції.

Природні заповідні об'єкти були у всі часи й в усіх народів. З виникненням релігій вони присвячувались богам та мали сакральне значення. За часів Київської Русі гаї заповідались як священні та правила за храми: гайбог, божниця, святибор, Буг. У священних дубових гаях найстаріші дерева обгороджували парканом, за який могли заходити лише жерці. Протягом усієї історії Української землі великого значення